

Modell för inflationsbekämpande i Sverige

Framställningen utgår ifrån under 1975 — kanske också 1976 — sannolikt rådande förhållandena i utlandet. Det antages att höjningen av konsumentprisnivån fortgår i en väsentligt minskad takt i den västliga världen. Detsamma antages gälla lönenivåns utveckling i varje fall från försommaren 1975. Däremot är det ovisst om den genomsnittliga parti-prisnivån för råvaror och inte bearbetade livsmedel kommer att fortsätta de senaste månadernas nedåtgående rörelse men det synes troligast vad större delen av 1975 beträffar.

Uppgiften är att på väsentliga punkter precisera en modell för en ekonomisk politik i Sverige som kan starkt begränsa inflationen — och likväl är förenlig med en acceptabel utveckling av sysselsättning och produktion. En aktuell fråga är i vad mån positionerna ifråga om nya avtal på arbetsmarknaden är så starkt låsta för 1975 att ingen väsentlig innovation — i samband med en allmän samordning inom den ekonomiska politiken sådan den bedrivs av staten och de fackliga organisationerna — är möjlig innevarande år. Då den följande framställningen syftar till en mera principiell debatt om en inflationsbekämpande modell diskuteras inte denna konkreta fråga. Inte heller beröres möjligheten att avtalsförhandlingarna spricker

fram på värkanten och att en väldig arbetskonflikt hotar, varigenom möjligen psykologiska förutsättningar skulle kunna skapas för en radikal nyorientering av avtalsformer och samordnad ekonomisk politik. Skulle inga möjligheter därtill uppkomma, blir uppgiften att förbereda en inflationsbekämpande politik för år 1976 och därefter. Behovet av en sådan redan i år ökas om inflationen i flertalet industriländer skulle avtaga mycket väsentligt.

Min utgångspunkt är de analyser och förslag som framförts på nationalekonomiskt håll i den offentliga debatten av ett tiotal ekonomer, mig själv inbegripen, men med beaktande av de senaste månadernas starka prisfallstendenser på råvarumarknaderna. Undantar man de uttalanden som gjorts från finansdepartements- och riksbankshåll är skillnaderna ganska begränsade. I stora drag synes "greppen" vara likartade — en sak jag återkommer till avslutningsvis. Vad jag här nedan presenterar är en modell, som i huvudsak synes vara "en gemensam nämnare" — med vissa av mig gjorda modifikationer tex rörande handläggningen av revalveringsfrågan under nu rådande nya förutsättningar. Organisatoriska spörsmål berör jag inte. Behovet av en "stabiliseringskonferens" och en "samordningsnämnd" på 3 à 4 personer för att organisera smärre utredningar och underlätta kontakterna — ungefär som vid den framgångsrika Söderlundska stabiliseringsaktionen år 1943, som kom tillstånd genom en statligt uppdrag — går jag alltså förbi. Detsamma gäller frågan vad av nedanstående punkter som måste vara överenskomelser och vad som kan vara självständiga men bindande deklamationer.

BERTIL OHLIN är professor emeritus i nationalekonomi vid Handelshögskolan och har gjort sina stora forskningsinsatser inom utrikesteorin och penningteorin.

Modellens allmänna karaktär

En siffra för den tillättna konsumentprisstegringen under första året anges. Jag nämner som exempel siffran 5 procent. Den är acceptabel endast om det är klart att inflationstakten följande år skall ytterligare begränsas. Populärt uttryckt kan alltså för exemplet skall anges att man första året siktar på 5 procents inflation för färdiga konsumtionsvaror.

Beredskap att höja kronans yttre värde i förhållandet till flertalet andra valutor. En sådan möjlighet är nödvändig med hänsyn till att inflationen kan bli väsentligt större än 5 procent i flertalet länder.

Under 1974 har kronans bindning vid den tyska markvalutan åstadkommit en höjning av kronkursen i förhållande till dollar, pund och flera andra valutor. Då man inte känner den framtida inflationsgraden och valutapolitiken i de olika industriländerna kan i förväg ingen precisering av den svenska valutapolitiken göras, utöver deklarationen att den bör främja den som mål uppsatta begränsningen av inflationen till högst 5 procent, när icke därigenom allvarliga sysselsättningssvårigheter framkallas. Skulle man i Tyskland sänka inflationsgraden till omkring 5 à 6 procent eller lägre finns det tv ingen anledning att låta den svenska kronan kasta loss från den nuvarande bindningen vid den tyska marken.

En realistisk reallönehöjning som t ex ungefär motsvarar den sannolika genomsnittliga produktivitetstegringen uppställes som målsättning. Förhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter skall alltså i första hand ta sikte på storleken (före skatteavdrag) av reallönens stegring — inte nominallönens! Avtalstexten skulle dock gälla höjningen av de nominella lönerna medan behövliga justeringar för oväntad prisstegring finge göras genom lönetillägg i efterhand (se nedan). Produktivitetens ökning beräknas med utgångspunkt från produktions tillväxt per timme inom exportindustrin, hemmamarknadsindustrin, jordbruket m m. Hänsyn tas till att ökade investeringar, likaväl som större arbetsstyrka och ökad övertid innebär en vidgad användning av

produktionsfaktorer. Stegningen av arbetskraftens produktivitet blir alltså något mindre än höjningen av produktionsresultatet per arbetstimme. — En självklar och välkänd svårighet är att löneglidningen inte kan i förväg beräknas med säkerhet. Särskilda tillägg antas utgå till de löntagare som har ingen eller ringa löneglidning.

Ett stort problem uppkommer genom den allmänna önskan att något modifiera inkomstfördelningen bland de stora löntagargrupperna till låginkomsttagarnas förmån. Detta synes vara en fråga som på vanligt sätt kan handläggas av arbetsmarknadens organisationer med utgångspunkt från den i modellen antagna överenskommelsen om en viss genomsnittlig nominell lönehöjning som syftar till en viss reallönehöjning i genomsnitt. Psykologiska problem kan naturligtvis uppkomma ifråga om inkomstfördelningen ifall vissa näringsgrenar har exceptionellt höga vinster i genomsnitt under en hel konjunkturcykel.

Värdefasta skatteskalor eller "i nödfall" löfte om ungefär motsvarande årliga justeringar införs. Trygghet i detta avseende är nödvändig för att arbetsmarknadens parter skall kunna beräkna hur stora nominella lönehöjningar som erfordras för att ett stort mellanskikt av löntagare skall kunna uppnå en eftertraktad standardhöjning, dvs reallönehöjning efter skatteavdrag. En sådan reviderad skattepolitik erfordras också av ett annat skäl. Eljest skulle man behöva tillgripa tvåsiffriga procenttal för den nominella lönestegringen för att vid 5 procents inflation uppnå en reallönehöjning på t ex 2 procent för "mittensskikten" av löntagare efter skatt. En så stor stegring av lönerna i kronor räknat som 11 — 12 procent är inte förenlig med en så låg inflation som 5 procent. I stället för en del av lönestegringen i kronor, måste då speciella "skattefavörer" införas. Då är det vida mera rationellt att ha värdefasta skatteskalor.

Lönetillägg i efterhand utgår om prisstegringen blir större än planerat. Oljeproducerande länder kan än en gång hålla tillbaka utbudet så mycket att oljepriset starkt stiger. Möjligheten finnes också att en rad råvarupriser häftigt skjuter i höjden vid en stark konjunkturför-

bättring år 1976. Särskilt blir detta fallet om en utbudsbegränsning av vissa råvaror kommer till stånd — måhända underlättad genom lån av "oljepengar". I en värld där valutarelationerna för de stora industriländerna ändras på ett nyckfullt sätt, kan det visa sig svårt för Sverige att — utan betydande negativa verkningar på sysselsättningen — förhindra utifrån kommande prisuppdrivande tendenser genom en rörlig kronkurs. Den genomsnittliga prisstegringen på utländska råvaror kan vara procentuellt vida större än den höjning av den svenska kronans yttre värde, som är förenlig med bevarande av tillräcklig konkurrenskraft för våra exportindustrier eller med import-konkurrerande hemmaindustrier. Riskerna för sådana rubbningar i konkurrensförhållandena har måhända något underskattats av ekonomer som givit kronrevalveringen den centrala platsen i sina rekommendationer.

Möjligheterna att genom statliga subventioner hålla nere levnadskostnaderna är begränsade. Dessutom åstadkommer de inte någon allmän höjning av realinkomsten efter skatt, eftersom de i lägen då en expansiv politik inte är naturlig leder till en högre beskattning än den eljest erforderliga. — Man kan alltså inte vara säker på att den önskade begränsningen av inflationen under alla omständigheter kan uppnås, såvida hänsyn skall tas till sysselsättningens uppehållande. Därför kan retroaktiva lönetillägg bli behövliga.

Sedan gammalt värjer sig arbetsgivarerna bestämt mot varje form av "indexlön". Erfarenheterna från andra länder, tex Danmark, är också ogynnsamma. Detta beror mest på en olämplig konstruktion av avtalen. Man har inte beaktat att extraordinära förhållanden, tex en prisstegring som framkallas av ett starkt försämrat bytesförhållande i utrikeshandeln — varigenom den danska nationalinkomsten nedgår — självklart inte kan "kompenseras" genom lönetillägg. Följden blir då i stället en ökad inflationstakt. En helt annan sak är ett avtal som inte innebär en förbindelse att ge kompensation för höjning av levnadskostnader som beror på att landet blivit fattigare, tex vid felslagen skörd. En sådan klausul betyder kort sagt att en

höjning av levnadskostnaderna som är uttryck för "minskad varutillgång" och därigenom har en negativ verkan på nationalinkomsten inte kompenseras. Det kan naturligtvis erbjuda psykologiska svårigheter att få en sådan "säkerhetsklausul" godtagen av löntagarna.

Samhällsekonomisk balans

Eftersom uppgiften inte bara är att begränsa inflationen i Sverige utan också att uppehålla en någorlunda hög och jämn sysselsättning — dvs hindra "stagflation" — tarvas i vissa lägen en expansiv ekonomisk politik. Det kommer i Sverige att behövas år 1975, därom är ekonomerna ense. Då gäller det för det första att inte gå för långt, så att efterfrågetrycket och löneglidningen höjer kostnader och priser över den överenskomna riktpunkten. För det andra kan en försvagning av bytesbalansen göra upplåning i utlandet nödvändig. Hotar ett övertryck på arbets- och varumarknaderna måste motåtgärder sättas in *i tid*. Det kan vara kredit- och finanspolitik innefattande olika mer eller mindre selektiva åtgärder, bl a borttagande av gällande subventioner och skatteförmåner vid investeringar.

De politiskt-psykologiska förutsättningarna för en åtstramning i tid kan i många lägen vara svåra att åstadkomma om inte en allmän politisk uppslutning skapats kring en ekonomisk politik mot inflationen av angivet slag. Men detta problem har inte något speciellt samband med den här diskuterade modellen i mer än *ett* avseende. Uppenbarligen finns det ingen osynlig hand som styr allting på bästa sätt blott vissa riktlinjer blivit fastlagda. Ekonomisk politik kräver ledning särskilt när man inte — som under guldmynntfotens klassiska årtionde före första världskriget — kan och vill bortse från verkningarna på arbetslösheten.

Statlig upplåning i utlandet

Den speciella snedvridning av världsekonomin som den plötsliga fyrdubblingen av oljepriserna medfört, åstadkommer naturligtvis allvarliga internationella betalningsproblem. Eftersom de oljeexporterande länderna under 1975 inte lär kunna öka sin import av varor från industriländerna med mer än något sådant

som en tredjedel av den väntade inkomststegringen — och ett sextiotal miljarder dollar återstår — så inträder en negativ verkan på industriländernas och de icke oljeexporterande u-ländernas bytesbalans av samma storlek. Även om en del av detta enorma belopp placeras långfristigt i obligationer, aktier och fastigheter i industriländerna torde större delen tv erhålla en kortfristig placering.

Uppenbarligen måste industriländerna för att ej skärpa depressionstrycket avstå från att genom protektionistiska åtgärder och en i hemlandet efterfrågeminskande åtstramningspolitik försöka öka sin export och reducera sin import i syfte att stärka bytesbalansen. I stället måste man låna motsvarande belopp direkt av oljeländerna eller från finansiellt starka industristater, i vars banker dessa länder placerat sina väldiga överskott. I vad mån upplåningen skall ske genom statens försorg eller genom företagens upplåning faller utanför ramen för min framställning. Löses inte betalningsbalansproblemet genom internationella lånetransaktioner utan göres i stället ett fåfängt försök av länderna var för sig att klara saken genom en depressions- och arbetslöshetsskapande politik, så råkar ju hela det internationella ekonomiska systemet i olag och förutsättningarna för en samordnad politik mot inflationen med bevarad sysselsättning blir i *längden* ytterst ogynnsamma.

Vad betalningsbalansen och upplåning i utlandet beträffar bör det beaktas att en stat som eftersträvar en något stigande kurs för sin valuta — jämfört med de andra valutornas genomsnitt — torde kunna påräkna en tendens till inflöde av kapital från länder med "svagare valutor". Ifall Sverige kommer att tillhöra gruppen av industriländer med en relativt begränsad prisstegring och ett sannolikt stigande yttre kronvärde, får man dessutom möjlighet att hålla en något lägre räntenivå än i flertalet andra industriländer utan att detta framkallar någon "kapitalflykt" från Sverige. Förutsättningen är då en från bank- och industrivärldens synpunkt allmänt någorlunda "förtroendegivande" uppläggning av den ekonomiska politiken och en relativt måttlig kostnadsstegring inom näringslivet, varigenom konkurrensförmå-

gan stärkes så att en viss revalvering ev i sällskap med D-mark ter sig fungibel.

Svenska lån i utlandet måste så småningom återbetalas, när de oljeproducerande länderna hunnit skaffa sig tillräckliga importöverskott av varor och tjänster. Redan dessförinnan måste Sverige och andra länder — allteftersom oljeländernas importbehov växer — öka sin export för att minska behovet av fortsatt ny upplåning i utlandet. Därför är det naturligt att det under de närmaste åren av vårt land i utlandet upplånade kapitalet i huvudsak investeras i produktiva svenska anläggningar och endast till mindre del användes för att finansiera en större svensk konsumtion. En investeringsfrämjande kreditpolitik bör gå före en konsumtionshöjande. Men viktigast är likväl att den totala efterfrågan och sysselsättningen hålles uppe. Och en konsumtion på ej alltför låg nivå är en förutsättning för att ett investeringsfrämjande klimat skall framkomma — och vara politiskt möjligt att bibehålla.

Olika slag av inflation

I Dagens Nyheters serie av artiklar kring inflationen har Clas-Erik Odhner pekat på en rad olika slag av förutsättningar för prisnivåerörelse uppåt. Med en något ändrad terminologi och en smärre modifiering och komplettering vill jag ange dem så här:

1. Extraordinär nedgång av en del av varutillgången. (Felslagna skördar, mobilisering)
2. Monopolistisk utbudsbegränsning och prishöjning. (Olja, haussespekulation på råvarubörserna)
3. Växande total efterfrågan vid alltför generös kredit- och finanspolitik.
4. Partiell kostnadsstegring, t ex i hemmaproduktionen (EFO-modellen).
5. Allmän kostnadsstegring genom kollektivavtal, löneglidning och löneskatt (arbetsgivareavgifter).
6. Skatteprisstegring. (Höjd moms)
7. Prisstegring i andra länder "smittar" det svenska prissystemet.

Självklart finns i verkligheten ofta flera av dessa förutsättningar samtidigt. Några har uppkommit före de andra. Mycket vanligt är att växande totalefterfrågan — som framträder mer inom

vissa områden än inom andra — ger upphov till extra löneglidning och leder till avtal om lönestegring som procentuellt vida överstiger den genomsnittliga produktivitetstegringen.

Vad jag vill framhålla är att den här ovan kort beskrivna modellen inte bygger på något antagande om ett speciellt slag av inflation. Framställningen beaktar att man i Sverige och annorstädes kan få räkna med samtidig "närvaro" av flera väsentliga slag av inflationsförutsättningar, plus eventuellt vissa pris-sänkande tendenser.

"Omvänd stagflation"

Med någon förenkling kan man säga att andemeningen i modellen — tillämpad på den västliga världen som grupp beaktad — i ett läge med avtagande produktionstillväxt och sysselsättning samt stigande konsumentpriser ("stagflation") innebär en rekommendation att *göra tvärtom*: Öka totalefterfrågan väsentligt, t ex i Västtyskland och USA, men se till att arbetskostnaderna per produktenhet och de monopolpåverkade priserna stiger så litet som möjligt, sedan rådande råvarupriser hunnit "slå igenom" i färdigvarupriserna och råvaruprisernas genomsnitt troligen fortsatt att falla. Just i ett svagt konjunkturläge med sjunkande råvarupriser är förutsättningarna goda att ersätta *stagnation* och *stigande inflation* med *expansion* och *avtagande inflation*. Men mycket beror på arbetsmarknadens organisation och psykologi i de olika länderna.

Ekonomernas meningsdifferens

Jag har gått igenom höstens utmärkta publikationer av Konjunkturrådet, Industriförbundet, Lundbergs och Calmfors bok, Konjunkturinstitutets rapport samt en rad tidningsartiklar.¹ Analysen av lägets och utvecklingens art företer såvitt jag kan se inga framträdande olikheter. I den mån uttalanden om en lämplig svensk politik göres, tycker jag också att skillnaderna är begränsade, möjligen med undantag för revalveringen av kronan. Ingen torde bestrida att det ej kan vara fråga om en revalvering som en isolerad åtgärd i nuvarande läge. Kostnadsutvecklingen i Sverige i relation

till i "utlandet" är väsentlig och utsikterna att den hos oss snällt och fogligt skall snabbt anpassa sig efter vad en revalvering kräver är i nuvarande läge små. Chanserna var uppenbarligen större i *våras*, då det skulle ha varit naturligt att man på bestämmande håll hade satt igång en debatt och opinionsbildning om avtalsuppgörelsernas sannolika förutsättningar under vintern 1974/75, ifall en samordnad valuta-, skatte- och kreditpolitik ställts i utsikt.

I stället har opinionen nog nu låst sig för väldiga nominella lönekrav. En viss värdestegring av kronan på valutamarknaderna har ägt rum. I detta läge synes mig förutsättningarna för en successiv revalvering som primus motor i antiinflationskampen inte finnas. En aktiv växelkurspolitik blir förr eller senare nödvändig — om inte ett nytt internationellt penningväsen plötsligt skapas — men den måste ingå som ett led i en samordnad politik. Bryter de svenska avtalsförhandlingarna samman till våren, eller blir den internationella prisfallstendensen stark och lönestegringarna avtagande, kan frågeställningen även för avtalsförhandlare och politiker bli en annan och handlingsfriheten större än i januari 1975. I detta svårbedömbara läge torde en mera flexibel svensk lönepolitik än den hittillsvarande framstå som tillräddig som led i en samordnad ekonomisk politik. De närmaste månaderna behöver vi skapa en beredskap i form av riktlinjer för en samordnad politik, som så småningom kan godtagas av allmänna opinionen.

¹ Artiklar om inflationsbekämpande har jag bl a publicerat i Dagens Nyheter: 7 okt 1974 samt 2 jan 1975. I Göteborgs-Posten den 26 okt och 23 nov 1974. I Sydsvenska Dagbladet den 13 dec 1974.

Referenser

- Industrikonjunkturen hösten 1974*, Sveriges Industriförbund, Stockholm
Konjunkturläget hösten 1974, Konjunkturinstitutet, Stockholm
Lundberg, E.—Calmfors, L., [1974], *Inflation och arbetslöshet*, SNS, Stockholm
Lundberg E. m fl [1974], *Kris eller konjunkturuppgång*, SNS, Stockholm